

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2018.27.05>

Marzenna MAGDA-ADAMOWICZ
dr hab., prof. UZ, Uniwersytet Zielonogórski
e-mail: m.magda-adamowicz@wpps.uz.zgora.pl

Nieobecny dyskurs wychowania seksualnego w klasach I–III

Słowo kluczowe: wychowanie seksualne.

Wprowadzenie

Wychowanie seksualne towarzyszy człowiekowi na każdym etapie jego życia, co świadczy o jego znaczeniu. Problematyka seksualności jest często krępująca, nierozumiana, a nawet pomijana. Nie ma jasności, kto winien przygotowywać dzieci w tym zakresie, tj. rodzice czy nauczyciele. Inspiracją do napisania tego tekstu są debaty toczące się od roku 2013 wokół problematyki *gender* oraz wychowania seksualnego (w przedszkolu i szkole)¹.

Źródła i treść wychowania seksualnego

Światowa Organizacja Zdrowia w 1986 r. sprecyzowała cele wychowania seksualnego w szkole, które można sprowadzić do pięciu podstawowych. Pierwszym jest dostarczyć wszechstronnych informacji na temat ludzkiej seksualności adekwatnie do wieku dziecka. Doręczyć wiedzy – cel drugi – odpowiednio wcześniej, tzn. tak, aby wyprzedzać doświadczenia podmiotu. Przekazywać należy – trzeci cel – rzetelną i pełną informację na temat antykoncepcji, zwracając

---

¹ Dokładniej i szerzej na ten temat autorka tekstu pisała w: *Wychowanie seksualne na szczeblu początkowym*, [w:] *Dziedziny wychowania w klasach początkowych*, red. M. Magda-Adamowicz, E. Kobyłecka, Toruń 2016.

uwagę na skuteczność i wady metod. Jednocześnie należy zapewniać rzetelną informację na temat AIDS i sposobu uniknięcia zakażenia wirusem HIV oraz innych chorób przenoszonych drogą płciową – kolejny cel. Ostatni polega na wzmacnianiu odpowiedzialności mężczyzn za skutki aktywności seksualnej, podkreślając prawo kobiet do decyzji w sprawach seksu, także do odmowy w każdej sytuacji².

Wychowanie seksualne jest niezbędną częścią wychowania młodego pokolenia. Jednocześnie wzbogaca wychowanie o nowy dyskurs, stwarzając możliwości rozszerzania poglądu na świat oraz wpajając racjonalistyczne i humanistyczne postawy wobec wszystkich zjawisk życia.

Dokumenty konferencji ONZ w Kairze i Pekinie, tj. Konwencja o Prawach Dziecka, przyjęte przez Polskę, zobowiązują nas do ich realizacji. Minister Edukacji Narodowej w kwietniu 1998 roku wydał rozporządzenie w sprawie wprowadzenia do programów szkół podstawowych i ponadpodstawowych przedmiotu *wiedza o życiu seksualnym człowieka* oraz zakresu jego treści programowych. W rezultacie w Polsce wprowadzono zajęcia *wychowania do życia w rodzinie* na podstawie „Ustawy o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży”. Jest adresowana do trzech resortów: Zdrowia, Edukacji i Pracy. Zgodnie z tym dokumentem i z rozporządzeniem MENiS zajęcia powinny odbywać się w ostatnich dwóch klasach szkoły podstawowej, gimnazjach, szkołach ponadgimnazjalnych. Pojawiały się też pierwsze podręczniki do wychowania seksualnego w przedszkolu i w klasach I–III, co wzbudziło burzliwe dyskusje telewizyjne i radiowe.

Wychowanie seksualne bywa interpretowane jako ogół oddziaływań zmierzających do kształtowania u podopiecznych: 1) postawy szacunku i zrozumienia wobec przedstawicieli płci odmiennej oraz 2) prawidłowych relacji między dziewczętami i chłopcami. Człowiek w swoich zachowaniach seksualnych kieruje się popędem. W toku wychowania jednostka przyswaja sobie role społeczne związane z płcią, tzn. kobieta przygotowuje się do roli córki, żony, matki, teściowej, a mężczyzna do roli męża, ojca, dziadka, teścia. Dopiero posiadanie potomstwa powoduje, że kobieta odślania w pełni swoją kobiecość, a mężczyzna swoją męskość.

Wśród ekspertów zajmujących się profesjonalnie wychowaniem istnieje przekonanie o konieczności wychowania seksualnego. Jednak poglądy ich różnią się na temat jego istoty, celów, zakresu, treści, a społeczeństwo nie akceptuje realizacji tej dziedziny w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej. Samo określenie *seksualne* i *seks* (z łaciny *pleć*) budzi nieufność. Odbierane są one jako uświadamianie seksualne, a nie wychowanie, co wymaga doprecyzowania. Uświadomienie oznacza dostarczenie wychowankom informacji niezbędnych do zrozumienia istotnych różnic, np. płciowych, ciąży itp. Zaś wychowanie seksualne dotyczy stosunku do płci przeciwnej, przygotowania do życia w społeczeństwie³.

² Z. Izdebski, *Seksualność Polaków na początku XXI wieku: studium badawcze*, Kraków 2012.

³ Z. Kozakiewicz, *Seks i wychowanie*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykała, Warszawa 1997, s. 213.

Dwadzieścia lat temu z tych właśnie względów M. Kozakiewicz proponował wprowadzenie wychowania do małżeństwa i rodzicielstwa. P. Sarna pięć lat później wprowadza nazwę wychowanie seksualne, traktowane jako przygotowanie do życia w rodzinie⁴. W pedagogice przed- i powojennej wychowanie seksualne (lub inne o zbliżonej nazwie) nie było wyodrębniane jako oddzielna dziedzina. Twierdzono, że jest częścią przygotowania wychowanka do życia. Z tych względów nie ma w wychowaniu seksualnym żadnych odrębnych celów, treści⁵. Ono pojawia się w ramach wychowania moralnego, religijnego, aksjologicznego, umysłowego. Za celowość wyodrębnienia wychowania seksualnego z całości działań wychowawczych przemawiają potrzeby społeczne oraz tendencja wielu nauczycieli do unikania tej problematyki.

Modele wychowanie seksualne dzieci w wieku wczesnoszkolnym

Ponieważ w okresie wczesnoszkolnym dziecko wchodzi w nowe środowisko i pełni odmienną w nim rolę – ucznia, wychowanie seksualne znacząco się zmienia. Do tej pory odpowiedzialność za nie spoczywała na rodzicach i najbliższych opiekunach. Nawet doświadczenia w tym zakresie zdobywane w grupie rówieśniczej były pod kontrolą dorosłych. Dzieci 7–9-letnie coraz więcej czasu spędzają w gronie kolegów i koleżanek w klasie i szkole, świetlicy, na zajęciach pozalekcyjnych. Ich świat bardzo się rozrasta, m.in. dlatego, że uczy się czytać, pisać i korzystać z komputera, dzięki czemu zyskuje dostęp do informacji. Niemiejsze składa się na poszerzanie kręgu potencjalnych źródeł wychowania seksualnego, które są konkurencyjne wobec inicjatyw rodziców. Jeśli pod tym względem najbliżsi opiekunowie zawodzą, ich miejsce – jako głównego źródła informacji – szybko zajmują inni: dorośli spoza rodziny, rówieśnicy lub media. Naturalną konsekwencją tej różnorodności źródeł jest względność, złożoność, a często też sprzeczność informacji, treści i wzorów przekazywanych dziecku⁶.

Cechą charakterystyczną wychowania seksualnego w klasach I–III jest duża liczba konkurencyjnych źródeł wiedzy. Należy zauważyć, że w fazie latencji na pierwszy plan wysuwają się oddziaływania o charakterze często nieświadomym i niecelowym, związane z modelowaniem ról płciowych. Kształtowanie pozytywnych postaw i umiejętności jest w tym wieku w pełni zintegrowane z wychowaniem. Może się ono odbywać poprzez włączanie dziecka w opiekę nad młodszym rodzeństwem, podejmowanie niektórych rodzinnych decyzji i przez przekazywanie jasnych komunikatów i szacunku dla cudzych uczuć⁷.

⁴ Tamże

⁵ Tamże

⁶ *Edukacja seksualna*, red. A.Z. Lew-Starowicz, A. Długołęcka, Warszawa 2006, s. 145–155.

⁷ Tamże.

W tym okresie życia zauważalna jest również dysproporcja pomiędzy zabawą a nauką, na korzyść tej drugiej. Dziecko może stykać się z celowymi oddziaływaniami z zakresu wychowania seksualnego na terenie szkoły. Treści te powinny wynikać z pedagogiki seksualnej i rodziny. Obszary tych zainteresowań i związane z nimi pytania mogą stanowić punkt wyjścia dla określenia zakresu wiedzy poszukiwanej przez dzieci. Należy reagować na zapotrzebowania dzieci. Jeśli dorośli nie będą podejmować dialogu i trudnych tematów, to one pozyskają informacje z własnej inicjatywy z różnych nieprzystosowanych dla nich źródeł⁸.

Obszary zagadnień poruszanych przez rodziców z dzieckiem w tym wieku są bardzo ubogie zarówno pod względem merytorycznym, jak i wychowawczym. Dotyczą one kwestii technicznych, a nie rodziny, aspektów aksjologicznych, emocjonalnych i moralnych. Często dopiero około 12 roku życia rodzice zamierzają omówić z dzieckiem normy obowiązujące w sferze seksualnej. Jeżeli rodzice nie przekazują swoim podopiecznym wiedzy o zbliżających się zmianach, to nie informują o kwestiach dotyczących seksualności. Wówczas dzieci skoncentrują się na własnej aktywności (zadawaniu tak zwanych kłopotliwych pytań) i poszukiwaniu informacji u rówieśników, w książkach, czasopiśmie lub w internecie⁹.

Odpowiedzialny wychowawca nie może przyjmować biernej postawy wobec wychowania seksualnego dzieci 7–9-letnich. Szeroki dostęp do nieprzystosowanych treści o charakterze seksualnym w czasopiśmie i internecie oraz uczestnictwo w niekontrolowanych rozmowach „na czacie” jest wystarczającym powodem do zaangażowania się dorosłych w wychowanie seksualne dzieci. Oczywiście można ten dostęp znacząco ograniczyć, jednak niemożliwe jest całkowite odcięcie od niego. Rozsądnym sposobem są systematyczne i otwarte rozmowy z dzieckiem o treściach, z którymi miało ono kontakt, oraz stymulowanie zainteresowania dziecka za pomocą odpowiednich materiałów (książeczek, broszur, różnych artykułów, edukacyjnych programów komputerowych, zawierających odpowiednie rysunki, przekroje i schematy), które pomogą zobrazować procesy zachodzące we wnętrzu ludzkiego ciała¹⁰.

Poza tą funkcją kontrolująco-korygującą należy wziąć pod uwagę inne formy wychowania, czyli te stymulujące rozwój dziecka dzięki aktywnemu działaniu dorosłego. Dotychczas realizowane są treści z zakresu wychowania seksualnego w klasach I–III, które są rozproszone w podstawie programowej w różnych obszarach i dotyczą tylko zagadnień, 1) kobiecości i męskości w kontekście ról społecznych, 2) dbania o zdrowie i bezpieczeństwo oraz 3) relacji z innymi ludźmi (przyjaźń i miłość).

Wychowanie seksualne może być zorientowane biologicznie i etycznie. W sferze biologicznej akcent pada na uświadomieniu dzieci o:

⁸ Tamże .

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

- 1) biologicznych aspektach seksualności człowieka,
- 2) „bezpiecznym seksie”, którego propagowanie może przynieść skutki takie, jak: wzrost liczby młodych aktywnie seksualnych, konsumpcyjne traktowanie popędu płciowego, instrumentalne traktowanie drugiego człowieka, zmuszanie do współżycia, dbanie o zaspokojenie własnych przyjemności, dążenie do rozładowania swoich napięć, naruszenie prywatności podmiotu. Natomiast wychowanie seksualne ukierunkowane etycznie dotyczy:
  - 1) Przygotowania do życia płciowego w poczuciu moralnej za nie odpowiedzialności.
  - 2) Wychowania wrażliwości na to, iż życie seksualne jest czymś więcej niż tylko doraźną przyjemnością.
  - 3) Ukształtowania wrażliwości na międzyosobowe i odwzajemnione poszanowanie godności osobistej.
  - 3) Ukazania życia ludzkiego jako jednej z najważniejszych wartości.
  - 4) Małżeństwa jako instytucji opartej na szeroko pojętej miłości.

Orientacja katolicka uwzględnia program uświadamiania i wychowania seksualnego. Jest on uznany przez Kościół katolicki za sprawę bardzo ważną. W świetle tej orientacji wychowanie seksualne powinno obejmować: 1) prawidłowe uświadamianie o sferze cielesnej (fizjologicznej), psychicznej i moralnej, 2) rozwijanie umiejętności opanowywanie popędów, 4) prawidłowe zarządzanie sferą płciową, 5) rozwijanie zdolności do kochania. Niniejsze założenia winny być realizowane już w atmosferze kochającej się rodziny¹¹. Kościół też podkreśla, że odpowiedzi na pytania, rozmowy powinny być prowadzone szczerze, zgodnie z prawdą i dostosowane do wieku dzieci. W tym modelu ważna jest postawa czystości, polegająca na nauce panowania nad sobą, umiejętności wyrzeczeń i stawiania sobie wymagań. W późniejszym życiu ta całość ma doprowadzić do zachowania ładu seksualnego oraz czystości przed- i małżeńskiej.

Natomiast angielski model wychowania seksualnego podkreśla konieczność włączania jego w wychowanie ogólne. Ta dziedzina wychowania wraz z wychowaniem zdrowotnym i kształceniem charakteru w ogóle winna przenikać całe życie szkolne. Dlatego nie można ograniczać się do wybranego przedmiotu nauczania. Tutaj zwraca się uwagę na szczerze odpowiedzi na pytania dotyczące seksu niezależnie od wieku dzieci. W wieku 7–9 lat wychowanie seksualne winno mieć charakter okolicznościowy. W okresie początkowym proponuje się nauczanie o sprawach płciowych i rozmnażaniu podczas lekcji przyrody. Przyjmuje się, iż rozmnażanie się roślin i zwierząt jest podstawą wyjaśniającą pojęcie męskości i żeńskości, komórek płciowych i ich znaczenia dla poczęcia, zapłodnienia, rozwoju zarodka oraz jego ochrony w czasie rozwoju. Celem zapoznawania dzieci z takowym zjawiskiem w przyrodzie jest wyrobienie prawidłowej postawy wobec spraw seksualnych, a nie nabycie wiedzy w tym zakresie.

¹¹ K. Wiśniewska-Roszkowska, *I ty kiedyś założysz rodzinę*, Wrocław 1996, s. 136–140.

We wzorach szwedzkich wychowanie seksualne dzieci omija okres przedszkolny. W tym okresie to rodzina przyjmuje odpowiedzialność za tę dziedzinę wychowania. We wczesnoszkolnej edukacji seksualnej promuje się tematykę: różnic płciowych, zapłodnienia, narodzin i rozwoju dziecka, roli rodziców, domu rodzinnego oraz ostrzegania przed nieznanymi i ich intencjami.

Moim skromnym zdaniem pierwsze trzy modele winny być zintegrowane na poziomie wczesnoszkolnym. Istnieje potrzeba wychowania seksualnego w szkole już na szczeblu klas młodszych. Na tym etapie ważne są problemy natury moralnej, etycznej i biologicznej, tj.: uczenie szacunku dla ciała człowieka, płci przeciwnej (co często bywa źródłem agresji, przemocy, patologii), dostarczając informacji o zagrożeniach ciąży, chorobach.

Treść wychowania seksualnego w klasach I–III

Na podstawie literatury można sprecyzować treści istotne dla wychowania seksualnego z dostosowaniem ich do wieku uczniów. Jest kilka obszarów istotnych: dbanie o zdrowie i życie, rodzina, wiedza z anatomii i prokreacji, asertywność, wiedza o mediach dla dzieci, o podejmowaniu decyzji, o molestowaniu seksualnym. Każdemu obszarowi przyporządkuję treści kształcenia z komentarzem.

Obszar *dbanie o zdrowie i życie* winien obejmować treści kształcenia: higiena osobista, estetyka ubioru, strój adekwatny do pory roku i okoliczności. Są one realizowane od 1975, ale rozproszone na różnych obszarach nauczania. Korelowane są z treściami środowiska społecznego z językiem polskim, plastyką, muzyką, wychowaniem fizycznym w klasach I, II i III.

Drugi obszar to *rodzina*, w którym każdego roku na każdej dziedzinie eksponowany jest materiał: miłość rodzicielska, między partnerami, opieka, wychowanie, tolerancja – akceptacja, rola kobiety-matki i mężczyzny-ojca, rodzeństwo, znaczenie dziadków, dzieciństwo – dorosłość – starość, rodzicielstwo, miejsce dziecka w rodzinie, dom miejscem wypoczynku i pracy, pielęgnacja tradycji rodzinnych, spędzanie czasu wolnego z rodziną.

Podejmowanie problematyki *męskiej i kobiecej roli płciowej* służy wywołaniu u dzieci refleksji na temat znanych im stereotypów płci i nieprzyjmowania ich bezkrytycznie. M. Chomczyńska-Miliszkievicz¹² uważa, że powinno się zmierzać do uzyskiwania przez ucznia świadomości, iż w niektórych dziedzinach istnieją niezgodności między własnymi preferencjami i cechami sytuacji a stereotypowymi oczekiwaniami społecznymi wobec mężczyzn i kobiet. Realizacja tego celu może sprzyjać analizie uniwersalności znanych dzieciom stereotypów płciowych lub też prześledzeniu przykładów według zachowań mężczyzn i kobiet, którzy w różnych sytuacjach postąpili zgodnie bądź też odmiennie ze

¹² M. Chomczyńska-Miliszkievicz, *Edukacja seksualna w współczesnym społeczeństwie: konteksty pedagogiczne i psychospołeczne*, Lublin 2002, s. 110–123.

społecznymi oczekiwaniami. Zakres otwartości na różnorodność w tym wieku jest bardzo duży, dlatego też warto kształtować postawy tolerancji wobec dzieci wychowujących się w rodzinach odbiegających od standardu¹³.

Obszar wiedzy o *anatomii i prokreacji* obejmować winien tematykę: ciało kobiety i mężczyzny oraz podobieństwa-różnice, sposób rozmnażanie roślin, zwierząt i ludzi, prokreacja wymagająca udziału obojga płci, opieka nad potomstwem, w okresie niemowlęctwa, nad młodszym rodzeństwem, choroby przenoszone drogą płciową, higiena osobista. Treści te nie są obecne w programach kształcenia. Winny wystąpić w trzeciej klasie, nawet ze względu na wzrastające zainteresowanie dzieci tą tematyką. Jednak, wzięwszy pod uwagę tradycje rodzin, konserwatyzm osób dorosłych, nauczyciel winien najpierw poprosić rodziców o zgodę na poruszanie proponowanej problematyki¹⁴. Zainteresowanie dzieci płciowością dorosłych, początkiem życia człowieka mogą doprowadzić je do zagadnienia związanego z prokreacją. Oprócz informacji na temat stosunku seksualnego trzeba uwzględnić kwestie miejsca współżycia w związku dorosłej pary i ich motywów (okazywanie sobie czułości, przyjemność, poczęcie). Niektórzy autorzy uważają, że dzieciom między 7 a 11 rokiem życia można już wprowadzać pojęcie chorób przenoszonych drogą płciową oraz przedstawić podstawowe informacje o niektórych z nich (np. AIDS).

Omawiane zagadnienia *budowy fizycznej chłopców i dziewczynek* stanowi kontynuację i uszczegółowienie informacji, które dziecko zdobyło we wcześniejszym okresie. Możliwe jest wprowadzanie wiedzy o wewnętrznej budowie kobiety i mężczyzny, a także o podstawowych procesach, na przykład cyklu owulacyjnym. Dzieci powinny dowiadywać się również o zmianach, jakie je czekają w związku z dojrzewaniem. Taka wiedza powinna dotrzeć do nich odpowiednio wcześniej, by przygotować je na te zmiany, dać im czas na oswojenie się z informacjami i uniknąć zaskoczenia. Akceleracja powoduje stopniowe obniżanie się wieku dojrzewania, dlatego też za normę uznaje się 10 roku życia. Wynika z tego, że warto byłoby przygotować już trzecioklasistów do tego ważnego procesu. Jedną z konsekwencji świadomości nadchodzących zmian jest zwiększenie uwagi poświęconej własnemu ciału, dlatego też powinno się skupić na treściach dotyczących higieny osobistej, troski o siebie i względności norm atrakcyjności fizycznej¹⁵.

Wiedza o mediach dla dzieci – jako kolejny dział – winna obejmować w klasach I, II i III następujące treści: prawdziwość i fałsz niektórych materiałów informacyjnych, programy i wydawnictwa adekwatne do wieku dzieci. Nie ma ich jednak w podstawie programowej; można je rzadko spotkać w innowacjach lub programach autorskich nauczycieli. Dzięki nim nastąpiłaby korelacja treści

¹³ Tamże.

¹⁴ E. Frątczak i J. Frątczak, *Edukacja zdrowotna dzieci przedszkolnych*, Toruń 1996, s. 93–100; Z. Kozakiewicz, dz. cyt.

¹⁵ E. Frątczak i J. Frątczak, dz. cyt.; Z. Kozakiewicz, dz. cyt.; *Edukacja seksualna...*

kształcenia z środowiska społecznego z językiem polskim, plastyką, muzyką i wychowaniem fizycznym.

Dla wychowania seksualnego ważna jest *asertywność dzieci*, co można potraktować jako oddzielny obszar wychowania seksualnego, obejmujący treści: posiadanie i wyrażanie własnego zdania, bezpośrednie wyrażanie emocji, wyrażanie opinii, krytyki, potrzeb, życzeń, poczucia winy, odmawianie w sposób nieuległy i nieraniący innych, przyjmowanie krytyki, pochwał. Są one realizowane w programach autorskich, korelując środowisko społeczne z językiem polskim, plastyką, muzyką, wychowaniem fizycznym.

Szerokim obszarem jest tematyka *relacji interpersonalnych*, co nie wynika z osobistych doświadczeń dzieci. Wychowanie w tym zakresie najczęściej będzie obejmować temat wybierania przyjaciół, spędzania wspólnego czasu, dzielenia się własnymi uczuciami i wyrażania szacunku wobec uczuć drugiego człowieka, radzenia sobie w sytuacjach konfliktowych, wzajemnego udzielania pomocy. Wśród 9-latków może być również widoczna potrzeba poruszenia tematu zakochania się, atrakcyjności dla płci przeciwnej oraz okazywania zainteresowania drugą osobą. Zakres zasad regulujących zachowania seksualne jest związany z kontaktami interpersonalnymi. Rozwój poznawczy, emocjonalny, społeczny oraz moralny sprzyjają wykształceniu umiejętności relatywistycznego myślenia o społecznych normach i samodzielnym formułowaniu norm związanych z takimi wartościami, jak: szacunek dla siebie i drugiej osoby, intymność i prywatność czy też dobrowolność. Rozumienie takich właśnie wartości otwiera możliwość dyskusji o różnych formach przymusu i wykorzystywania lub asertywnych zachowań, czyli odmawianiu dorosłym w określonych sytuacjach. Wynika z wielu raportów, że dzieci w wieku wczesnoszkolnym są najbardziej narażoną grupą na ryzyko wykorzystywania seksualnego, dlatego wydaje się uzasadnione omawianie z nimi kwestii tego rodzaju przemocy i możliwości obrony¹⁶.

Z asertywnością i interpersonalnością ściśle związane jest *podejmowanie decyzji*, co traktuję jako kolejny dział wychowania seksualnego. W nim należy zwrócić uwagę na to, że każdy podejmuje decyzje, które pociągają za sobą konsekwencje. W podejmowaniu niektórych decyzji dzieci potrzebują pomocy dorosłych (np. rodzica). Treści te dostrzegamy w programach autorskich i są rozproszone w klasach I, II i III. Podejmowanie decyzji jest bardziej uczeniem się umiejętności niż zdobywaniem wiedzy, dlatego też odbywa się w różnych sytuacjach. Takie zajęcia obejmują ćwiczenie dokonywania wyborów i ponoszenia ich konsekwencji oraz sięgania po pomoc i radę bliskich, kiedy samodzielne podjęcie decyzji jest zbyt trudne¹⁷.

Ostatnim z działów wychowania seksualnego, i bardzo delikatnym zarazem, jest *wiedza o molestowaniu seksualnym*, który to nie jest realizowany w edukacji wczesnoszkolnej. Ten materiał winien być skorelowany na zajęciach ze środo-

¹⁶ E. Frątczak i J. Frątczak, dz. cyt.; Z. Kozakiewicz, dz. cyt.; *Edukacja seksualna...*

¹⁷ E. Frątczak. i J. Frątczak, dz. cyt.; Z. Kozakiewicz, dz. cyt.; *Edukacja seksualna...*

wiska społecznego z językiem polskim, plastyką, muzyką, wychowaniem fizycznym w klasie pierwszej, drugiej i trzeciej. Na ich realizację rodzice powinni wyrazić zgodę. Proponuję tutaj zwrócić uwagę zasady: 1) żaden dorosły nie powinien dotykać twoich narządów płciowych, jedynie lekarz w gabinecie lekarskim podczas badania, 2) molestowanie seksualne – istota, 3) osoba, która molestuje seksualnie dziecko, często prosi o dochowanie tajemnicy, czasami szantażuje lub grozi, 4) należy powiadomić kogoś z rodziców, jeśli ktoś będzie dotykał w dziwny sposób lub tak, że będziesz czuł się nieswojo, 5) dziecko nigdy nie jest winne, gdy dorosły, nawet członek rodziny, dotyka je w sposób, który jest niemiły lub krępujący, 6) większość dorosłych nie molestuje dzieci – wręcz przeciwnie, chce je chronić i staje w ich obronie, 7) molestowane bywają zarówno dziewczęta, jak i chłopcy.

Nauczyciel wychowania seksualnego

Wśród naukowców podzielone są zdania na temat osoby prowadzącej zajęcia z wychowania seksualnego. Nieliczni uważają, że winien realizować je lekarz lub biolog. Wychowanie seksualne nie może być zadaniem jednego nauczyciela, np. biologii, języka ojczystego itp. Inni przyjmują, że nauczyciel klas początkowych winien mieć fachową wiedzę merytoryczną w zakresie higieny, fizjologii, psychologii płci¹⁸. Zatem pojawia się problem przygotowania nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej do realizacji proponowanych treści edukacji seksualnej. Nieliczne uczelnie¹⁹ prowadzą przedmiot *pedagogika seksualna*, którego celem jest: 1) przekazanie studentom wiedzy na temat seksualności człowieka, zdrowia seksualnego, prawidłowości rozwoju psychoseksualnego, aktywności seksualnej i jej biologicznych, psychicznych, społecznych i etycznych warunkowań, a także wiedzy z zakresu podstawowych zagadnień pedagogiki seksualnej oraz 2) kształtowanie właściwego stosunku do wspierania rozwoju psychoseksualnego wychowanka i podejmowania działań profilaktycznych.

Nauczyciel podejmujący się prowadzenia lekcji poświęconych zagadnieniom wychowania seksualnego musi opanować nie tylko treść przedmiotu, ale też metodykę jego nauczania. W wychowaniu seksualnym dzieci bardzo ważnymi elementami są: autorytet nauczyciela, oparty na zaufaniu, oraz metody związane z celowym, skutecznym i profesjonalnym przekazaniem wiedzy. Te dwa aspekty: zaufanie i metody, to źródło sukcesu w wychowaniu seksualnym. Nauczyciel powinien wzbudzać zaufanie, które zachęci wychowanków do otwartego poruszania spraw seksualnych, zarówno podczas lekcji wychowawczych, jak i w trakcie rozmów indywidualnych. Ważnym wymaganiami w pro-

¹⁸ E. Frątczak, i J. Frątczak, dz. cyt.; Z. Kozakiewicz, dz. cyt.; *Edukacja seksualna...*

¹⁹ Na przykład na Uniwersytecie Zielonogórskim realizowany jest ten przedmiot na kierunku pedagogika w module obowiązkowym, autorstwa prof. zw. dra hab. Zbigniewa Izdebskiego.

wadzeniu wychowania seksualnego jest znajomość praw, jakimi kieruje się ludzka seksualność. Wychowawcy czy rodzice nie mogą wychowywać dzieci według własnych tylko odczuć, szczególnie wówczas, gdy są one niedojrzałe i nieuporządkowane. Powinni wystrzegać się też udzielania zbyt uproszczonych i jednostronnych rad, które mogłyby wprowadzić młodych ludzi w błąd.

Brak znajomości praw fizjologii, psychologii oraz moralnych powoduje, iż wychowawcy lub rodzice mogą nieadekwatnie przekazywać treści, np. podejmują się straszyć dzieci, zamiast je uspokajać i uświadamiać. Mówiąc na temat seksualności oraz w rozmowach indywidualnych o sprawach płciowości, wymagana jest wyjątkowa delikatność i dyskrecja. Wycucie i doświadczenie podsuną wychowawcy czas i sposób przekazania stosownych informacji, postawienia odpowiednich pytań lub też udzielenia rad i wskazówek. Nie chodzi tu o zrealizowanie w określonym czasie zaplanowanych treści. Bardziej pożądane jest wycucie do podjęcia rozmowy i delikatność jej przeprowadzenia. W wychowaniu seksualnym należy uwzględniać poszczególne etapy rozwoju dzieci. Rodzice i wychowawcy nie powinni nigdy narzucać dzieciom żadnej informacji seksualnej. W indywidualnym wychowaniu seksualnym w rodzinie samo dziecko najczęściej poprzez pytania daje wyraźne sygnały, jakiej informacji potrzebuje na danym etapie rozwoju. Zaufanie pomiędzy rodzicami a dzieckiem sprawia, iż będzie ono w stanie pytać ich o sprawy, które je interesują. Osoby prowadzące wychowanie seksualne powinny dobrze znać poszczególne etapy rozwoju osobowego dzieci, ich potrzeby i wrażliwość, aby dostosować się do nich. Dobre wychowanie seksualne w szkole będzie jednak zawsze bardzo trudne, ponieważ nie uwzględni wrażliwości i potrzeb każdego pojedynczego dziecka. Dużym niebezpieczeństwem dla wychowania seksualnego może być niezgodność pomiędzy informacjami przekazywanymi przez rodzinę a szkołą. Wiedzę na temat seksualności, tak jak każdą inną wiedzę, powinno się przekazywać dziecku stopniowo oraz etapowo ją poszerzać.

Ponieważ nie każde dziecko otrzymuje prawidłowe wzorce identyfikacyjne i zdobywa wystarczający zasób informacji dotyczący płciowości, to właśnie one najbardziej potrzebują wychowania seksualnego, które pełni rolę pomocniczą i uzupełnia procesy zachodzące w rodzinie²⁰. Nie musi to być oddzielny przedmiot. Winny to być treści skorelowane z przyrodniczymi, społecznymi, językowymi, artystycznymi.

Zakończenie

Wychowanie seksualne obejmuje sferę biologiczną i zdrowotną, ale także aksjologiczną, moralną i rodzinną. Stanowi ono integralną część wychowania

---

²⁰ E. Frątczak. i J. Frątczak, dz. cyt.; Z. Kozakiewicz, dz. cyt.; *Edukacja seksualna...*

ogólnego ze szczególnym uwzględnieniem przygotowania do życia uczuciowego, seksualnego i rodzinnego. Wiedzę z tego zakresu należy skorelować w całości kształt wiedzy o świecie i ludziach. Dzieciom trzeba zapewnić nie tylko wyżywienie i opiekę, ale też współdziałanie w dziedzictwie kulturowym ludzkości i nabywaniu wszechstronnej wiedzy, przekazując i wzbogacając ją w taki sposób, by ich umysł mógł przyswajać przekazywane treści oraz by podane informacje nie zaburzyły ich życia uczuciowego i moralnego²¹.

Bibliografia

- Chomczyńska-Miliszkievicz M., *Edukacja seksualna we współczesnym społeczeństwie: konteksty pedagogiczne i psychospołeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2002.
- Edukacja seksualna*, red. A.Z. Lew-Starowicz, A. Długołęcka, Świat Książki – Bertelsmann Media, Warszawa 2006.
- Frątczak E. i Frątczak J., *Edukacja zdrowotna dzieci przedszkolnych*, Turpress, Toruń 1996.
- Izdebski Z., *Seksualność Polaków na początku XXI wieku: studium badawcze*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego Kraków 2012.
- Kozakiewicz M., *Seks i wychowanie*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna*, red. W. Pomykało, Fundacja „Innowacja”, Warszawa 1997.
- Magda-Adamowicz M., *Wychowanie seksualne na szczeblu początkowym*, [w:] *Dziedziny wychowania w klasach początkowych*, red. M. Magda-Adamowicz, E. Kobyłecka, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2016.
- Sieja K., *Wiedza o życiu seksualnym człowieka*, Wydawnictwa Uczelniane Bałtyckiej Wyższej Szkoły, Koszalin 1998.
- Wiśniewska-Roszkowska K., *I ty kiedyś założysz rodzinę*, Wydawnictwo Michalineum, Wrocław 1996.
- Walesa Cz., *Rozwój religijności człowieka. Dziecko*, t. 1, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005.

---

²¹ K. Sieja, *Wiedza o życiu seksualnym człowieka*, Koszalin 1998; Cz. Walesa, *Rozwój religijności człowieka*, Lublin 2005, s. 212–213.

The missing discourse of sex education in primary school grades I–III

Summary

Sex education is important because it accompanies man at every stage of his life. The issue of sexuality is often embarrassing and neglected. Sexual education can be biologically and ethically oriented. The Catholic, English and Swedish models of sexual education are discussed. Against this backdrop, I have clarified the content of sexual education that should be implemented in grades I–III. Sexual education involves the biological and the health sphere, but also axiological, moral and familial. It is an integral part of general education with a particular focus on the preparation for emotional, sexual and family life. Knowledge in this field should be correlated with the total knowledge of the world and the people.

Keywords: sex education.